

§ 2. «Каменны летапіс» Сярэдніх вякоў

У мастацкай культуры Сярэдневякоўя найбольш значную ролю адыгрывала царква. Прадстаўнікі духавенства з'яўляліся асноўнымі заказчыкамі мастацкіх твораў. Царква вызначала тэмы і сюжэты мастацтва, а таксама галоўныя выразныя сродкі для іх увасаблення. Уплыў царквы абумовіў і ўмацаванне першых агульнаеўрапейскіх стыляў — *раманскага* і *гатычнага*.

«Цяжкае маўчанне» **раманскага стылю**. Галоўным тыпам збудаванняў Сярэдневякоўя быў *храм*. У асяроддзі манастыроў, храмаў нараджаліся новыя мастацкія ідэі і тэхнічныя прыёмы. Яны і сталі асновай *раманскага мастацкага стылю*. Сваю назву стыль атрымаў дзякуючы падабенству з архітэктурай Старажытнага Рыма. Вобраз сярэдневяковага храма, суадносны з рэлігійным светапоглядам эпохі, складваўся паступова. Павелічэнне гарадскога насельніцтва, а значыць і колькасці вернікаў, прывяло да будаўніцтва больш прасторных памяшканняў храмаў. З гэтай мэтай сярэдневяковыя дойліды выкарыстоўвалі форму старажытнарымскай *базілікі* (у перакладзе з грэчаскай мовы «царскі дом»), якая стала адным з асноўных тыпаў хрысціянскага храма.

Мастацкі стыль — агульнасць вобразаў, сродкаў мастацкай выразнасці, творчых прыёмаў, падпарадкаваных раскрыццю галоўнай ідэі.

Хрысціянскі храм на старажытнарымскіх землях	Хрысціянскі храм у раманскую эпоху
<p>У першых хрысціянскіх храмах, створаных на тэрыторыі Старажытнага Рыма, спраўляліся рытуалы, звязаныя з памінальным культгам пакутнікаў. Храмам папярэднічалі капліцы ў рымскіх катакомбах. Атмасфера паўзмроку, якая панавала ў капліцах, надавала рытуальным дзеянням таямнічасць. Але капліцы не адпавядалі патрабаванням хрысціянскай веры. Бо хрысціянскі храм лічыўся «домам малітвы», прызначаным не толькі для служыцеляў культу, але і для вернікаў.</p>	<p>Сярэдневяковы храм стаў культурным цэнтрам гарадоў. Па сваім абліччы раманскі храм нагадваў абарончае збудаванне. Сцены былі масіўнымі, аконныя праёмы — невялікімі, фасады дапаўнялі высокія вежы, а дэкор быў мінімальным.</p> <p>Раманскія храмы выглядалі суровымі, цяжкавагавымі, прысэдзістымі. Храм ствараў адчуванне крэпасці, пад абаронай сцен якой знаходзіўся чалавек.</p>

Цэнтральны неф
у саборы Сан-Сабіна
ў Бары, Італія
(XII—XIII стст.)

Раманскі базілікальны храм меў свае асаблівасці. Для яго была характэрна форма выцягнутага лацінскага крыжа, які адлюстроўваў ідэю крыжовага шляху Хрыста. З часам гэтая ідэя ў сярэднявечковай культуры стала цэнтральнай і атрымала асэнсаванне ва ўсіх відах мастацтва.

Раманскія базілікі ўзводзілі з абчасанага каменю, бывала — з цэглы. Большасць базілік мела тры ці пяць падоўжных адсекаў — *нефаў*. Цэнтральны неф часцей перакрываўся простым цыліндрычным скляпеннем, бакавыя — больш складанымі, крыжовымі. Абрысы храма ў форме крыжа былі ўтвораны нефамі і *трансэптам* — папярочным нефам, які перасякаў асноўныя памяшканні. Усходні фасад, супрацьлеглы ўваходу, вянчала *апсіда* (або некалькі апсід) — паўкруглае або шматграннае завяршэнне храма.

У раманскай архітэктуры шырока выкарыстоўвалася *арачная форма*. Па сваім абрысе яна была паўкруглай. Аркі, нішы і аркадныя галерэі рознага маштабу аблягчалі цяжкавагавыя сцены, а таксама служылі аздабленнем

Архітэктурны
ансамбль у Пізе,
Італія (XI—XIII стст.)

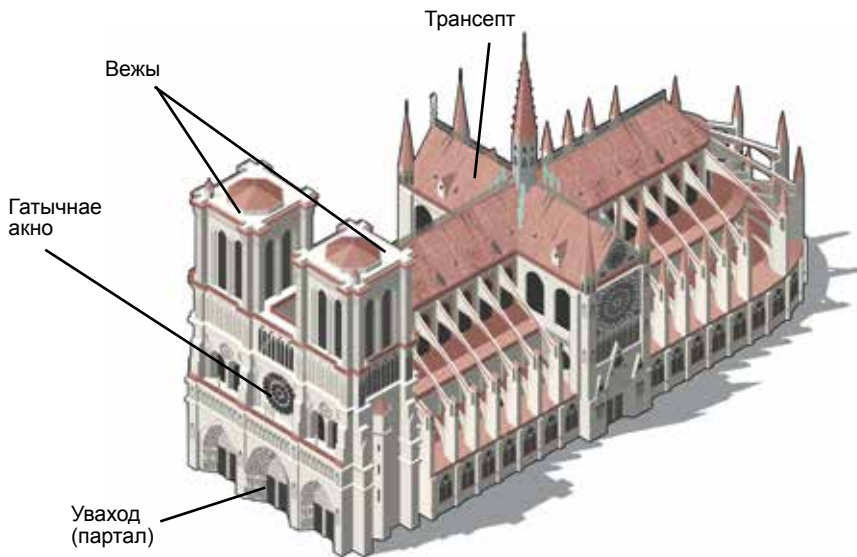

раманскіх храмаў. Напрыклад, у італьянскім горадзе Пізе шмат'ярусныя арачныя галерэі, упрыгожваючы верхнюю частку фасадаў, надаюць кожнай пабудове саборнага ансамбля некаторую лёгкасць і вытанчанасць.

Якія з пералічаных у параграфі архітэктурных элементаў вам знаёмыя з урокаў мастацтва 7-га класа? Пры вывучэнні якіх помнікаў архітэктурны вы пра іх даведаліся?

«Пераадоленне цяжару»: гатычны стыль. Свайго росквіту мастацкая культура Сярэднявекі дасягнула ў готыцы. Гатычны стыль у поўнай меры адлюстравана ў галоўных ідэі эпохі. Як і раманскі, ён найбольш ярка праявіўся ў архітэктурі.

Агульны від гатычнага храма

Тэрмін *«готыка»* ўзнік для характарыстыкі стылю, які лічыўся «варварскім» у супрацьлегласць высокаму стылю антычнага Рыма. Кожны мастацкі твор готыкі стаў непасрэдным адлюстраваннем духу эпохі, пануючых у грамадстве поглядаў, меркаванняў. Гатычны стыль прадэманстравана найвялікшае для свайго часу майстэрства твораў у выкарыстанні тэхнічных навін і ў мастацкім выкананні дэталей.

Узрастанне значнасці гарадоў і адначасова ўмацаванне пазіцыі царквы прывялі да зацвярджэння *гарадскога кафедральнага сабора* як цэнтра культурнага жыцця. У гарадскіх саборах не толькі адбываліся богаслужэнні, але і праводзіліся розныя грамадскія сходы. Менавіта ў гэтым тыпе збудаванняў у XIII—XV стагоддзях гатычны стыль выявіўся найбольш велічна.

Кельнскі сабор, Германія
(XIII—XIX стст.)

Накіраваны ўвысь, нібы сатканы з павуцінныя каменных «нітак» кафедральны сабор займаў цэнтральнае месца ў сярэднявечным горадзе. У параўнанні з раманскімі храмамі яго ўнутраная прастора была павялічана: вышыня сабораў часам перавышала 40 метраў, а даўжыня была больш за 100 метраў. Гэта патрабавала змяненняў у іх канструкцыі, і замест грузных каменных сценаў раманскіх храмаў з’явілася *каркасная сістэма*. Яна прадугледжвала наяўнасць апор — калон або слупоў, на якія абапіралася перакрыцце — скляпенне.

Але цыліндрычнае скляпенне, якое выкарыстоўвалася ў раманскай архітэктуры, стварала занадта вялікі ціск на апоры. Таму ў гатычнай архітэктуры скляпенне было раздзелена на сістэму арачных рэбраў, якія атрымалі назву «*нервіоры*».

Якія элементы готыкі дойліды запазычылі ў архітэктуры раманскага стылю? Патлумачце свой адказ.

Гатычныя вокны. Адным з прыёмаў палягчэння сценаў было прымяненне вялікіх акон. Форма акон і праёмаў у параўнанні з раманскай архітэктурай стала зусім іншай. Яна атрымала *стральчатыя контуры*, якія нагадваюць вастрэё

Матыў кветкі ружы ва ўбранні заходняга фасада сабора Нотр-Дам у Парыжы, Францыя (XII—XIV стст.)

стралы. Такая форма дазволіла знізіць нагрузку на вяршыню акна і падкрэсліла накіраванасць будынка ўвысь.

Дзякуючы павелічэнню акон памяшканні храмаў сталі больш светлымі, знік паўзмрок. Малюнкi акон былі разнастайнымі. У іх аздабленні выкарыстоўваліся раслінныя матывы — ліст канюшыны, мудрагелісты плюшч. Вялікае круглае акно, якое атрымала назву «*гатычная ружа*», упрыгожвала галоўны фасад храма. Кветка ружы стала ўлюбёным матывам майстроў готыкі. Вялізныя вокны-ружы іскрыліся магічнымі колерамі, прапускаючы ў храм чароўнае ззянне святла.

Лёгкасць і ажурнасць гатычнай архітэктуры надавалі таксама скульптура, востраканцовыя вежкі, галерэі. Сваёй зграбнасцю, тонкасцю ў абыгрыванні дэталей фасад гатычнага сабора нагадваў карункі.

Што, на ваш погляд, з'яўляецца галоўным упрыгажэннем гатычных храмаў?

Крыніцай мастацкага вопыту сярэднявечных майстроў была антычная культура. Пад уплывам хрысціянства на аснове антычнай спадчыны мастакі стварылі арыгінальныя творы, якія вабяць і сёння сваёй таямнічасцю. Асабліва яркая ўплыў хрысціянства праявіўся ў вобразах архітэктуры. Менавіта ў доўгім сфарміраваліся першыя агульнаеўрапейскія мастацкія стылі — раманскі і гатычны.

Пытанні і заданні

1. Вядомы французскі скульптар XIX стагоддзя Агюст Радэн ахарактарызаваў раманскі стыль як «цяжкае маўчанне». Якія асаблівасці архітэктуры раманскага стылю меў на ўвазе майстар?

2. Разгледзьце выявы раманскага і гатычнага храмаў на старонках параграфа, на кампакт-дыску і дадатковай старонцы. Знайдзіце і ахарактарызуйце іх асноўныя архітэктурныя элементы.

Творчая майстэрня

3. Выканайце эскізныя малюнкi раманскага і гатычнага храмаў (або асобных фрагментаў) алоўкам. Паспрабуйце адлюстраваць у іх адрозненні абодвух стыляў.

4. Гатычны стыль атрымаў яркае ўвасабленне ў архітэктуры ратуш. Разгледзьце выявы ратуш на кампакт-дыску. З дапамогай інфармацыйных крыніц правядзіце ў групах даследаванне на тэму «Сем знакамітых гатычных ратуш».

Выберыце ратушы, якія вы назвалі б «цудам гатычнай архітэктуры». Аргументуйце свой выбар.